

הגשת פרויקט ישראל 2.0 ליו"ר הכנסת

written by מכון משגב | 06.05.2025

פרויקט ישראל 2.0 של מכון משגב לביטחון לאומי הוגש ליו"ר הכנסת, אמיר אוחנה.

מכון משגב לביטחון לאומי ולאסטרטגיה ציונית, בראשותו של מאיר בן שבת, השיק תהליך לחשיבה ולתכנון רב-תחומי שהביא להובלת גיבוש חזון ואסטרטגיה עדכניים למדינת ישראל.

הפרויקט יצא לדרך לפני כשנה וחצי בהובלתם של עמיתי המכון פרופ' קובי מיכאל ופרופ' אל"מ (מיל') גבי סיבוני. בתהליך השתתפו כל חוקרי המכון וגורמים רלוונטיים נוספים.

כחלק מהפרויקט נוסחו עקרונות יסוד לתפיסת ביטחון לאומי עדכנית במובנה הרחב והכולל. על בסיס עקרונות אלה נותחו המשמעויות והוצגו המלצות לגבי מגוון נושאים, בהם:

- עדכון לתפיסת הביטחון של ישראל.
- היבטים הנוגעים למבנה צה"ל, סדר הכוחות שלו, ותפיסת הפעלתו.
- אסטרטגיה לאומית לביטחון פנים.
- כיווני פעולה בזירה הפלסטינית ובחינת הארכיטקטורה האזורית.
- חיזוק ההתיישבות והחקלאות להגשמת יעדי הביטחון הלאומי.
- יחסי רוב ומיעוט בחברה הישראלית.
- קליטת עליה ויחסי ישראל עם יהדות התפוצות.
- תקשורת ואקדמיה.

ועוד מגוון היבטים הנוגעים בליבת האסטרטגיה הלאומית.

יו"ר הכנסת, ח"כ אמיר אוחנה: "אני מודה למכון משגב על דו"ח מעמיק, רציני ומקיף. מדובר במכון מחקר חשוב שמנתח את האתגרים וההזדמנויות שנוצרו למדינת ישראל בתקופה הקריטית הזו, ומביא הצעות שונות בנוף מכוני המחקר הישראליים. אני קורא מדי יום את החומרים שלכם ומפיק מהם תובנות שימושיות."

ראש מכון משגב, מאיר בן שבת: "ישראל שלאחר המלחמה תהיה חייבת לחזור ולאמץ את האתוס הלאומי של "חברה מגויסת" ו"צבא העם" שעליו נשענה מדינת ישראל בשנותיה הראשונות. זאת, מתוך הכרה כי נדרש להיאבק באופן תמידי על קיומה של המדינה ועצמאותה.

יהיה עליה לחזק את החינוך הממלכתי הפטריוט, להעמיק ולהרחיב את האחיזה בקרקע, במיוחד באזורי הספר ובאזורים חסרי משילות ומעל הכל [ל](#) לבסס ולהעמיק את ערכי הערבות ההדדית והסולידאריות החברתי. *האם לעד נחיה על חרבנו? אין לדעת. מה שברור הוא שתמיד נצטרך להיות מוכנים לכך".

אל"מ במיל' פרופ' גבי סיבוני: "זהו מיזם רחב היקף וחשוב מאוד שיסייע למקבלי ההחלטות במדינה לגבש מדיניות עדכנית לאור השינויים שהתרחשו. אנו מקווים שאסטרטגיה זו תהווה מפת דרכים רלוונטית לשנים הבאות."

כנס ישראל 2.0 במכון משגב

06.05.2025 | מכון משגב written by

<https://www.youtube.com/watch?v=0P6en4eQ5N0>

ראש מכון משגב, מאיר בן שבת בפתחת כנס ישראל 2.0: קריסת טבעת האש שנבנתה סביבנו על ידי איראן, ונפילת משטר אסד, בישרו על השינוי במאזן-הכוחות במזרח התיכון, והשלימו את תהליך חזרתה של ישראל, למשבצת המעצמה האזורית. המסע לכך, מנקודת השפל האיזומה של השבעה- באוקטובר, רק העצים את גודל ההישג. המלחמה הזו ערערה את הנחות-היסוד של אויבינו ושל השחקנים השונים באזור, ביחס לישראל. היא הפריכה את ההערכות, שישראל תתקשה לנהל מלחמה-ארוכה אפילו בזירה אחת וקל-וחומר בכמה זירות, שישראל תיאלץ להתפשר על מטרותיה לנוכח המחירים הכבדים והלחצים מבית ומחוץ, ושהיא תהיה מרוסנת יותר בסיכונים שתיקח על עצמה במהלכה. הנחות אלה לא לקחו בחשבון את "הטבע האמיתי" של ישראל. רצף ההישגים של ישראל שהסתיים בהשמדה המהירה של יכולות צבא-סוריה כמעט ללא התנגדות, עדיין מעורר השתאות. עמידתו האיתנה של העורף, חוסנה של החברה הישראלית שקודם לכן נמשלה בבזו לרשת של קורי עכביש, הערבות ההדדית והסולידריות שברגע אחד גישרו מעל כל מחלוקת, האחריות שהאזרחים לקחו על המדינה ברגעיה הקשים, דור הגבורה הצעיר שנתגלה במלוא הדרו, עוז רוחם של חיילינו בסדיר ובמילואים, כל אלה הדהימו, ולא רק את אויבינו.

<https://www.youtube.com/watch?v=VpHp-eag1k8&t=11s>

רא"ל במיל" ח"כ גדי איזנקוט נשא דברים בכנס ואמר בין היתר: מה שקרה בשבעה באוקטובר היה אירוע מכונן שישפיע על המדינה שנים קדימה. וברור שאחרי המתקפה הזו יצאנו למלחמה צודקת ☑ מלחמת אין ברירה. אמרתי באותם ימים שזה צריך להגימר בדוקטרינת בגין ☑ מי שכובש, רוצח, הורג ☑ צריך להכות אותו מכה ניצחת, גם כמסר לאויבים ולדורות קדימה.

https://www.youtube.com/watch?v=uyx_VeRxCas

פרופ' קובי מיכאל, אל"מ במיל" ד"ר חנן שי, ד"ר רפי ביטון ויוסף רוזן בדיון על סוגיות מתוך פרויקט ישראל 2.0.

הפאנל דן במשמעותו של השבעה באוקטובר בהתייחס לעצם מהותה של הסביבה הגיאוגרפית של ישראל בדגש על המרחב הפלסטיני, וזהאם ישראל יכולה להשפיע על ציר המרחב בכיוונים אחרים. בנוסף דיברו בקצרה על החולשות המהותיות ששבעה באוקטובר חשף

להבנתם וכן הציעו עקרון שחייב לעמוד בבסיס התיקונים המערכתיים המחייבים אותנו לאחר השבעה באוקטובר.

<https://www.youtube.com/watch?v=dbshRVb3Gnk&t=108s>

אל"מ במיל' פרופ' גבי סיבוני הציג את פרויקט ישראל 2.0 שנעשה במכון בשנה האחרונה.

"המטרה שלנו זו מדינת ישראל פורחת ומשגשגת כמדינת הלאום של העם היהודי.

אנחנו חברה במאבק. חלק גדול מהאתוס שלנו זה אחיזה בקרקע, שהיא כלי כפי שראינו בעוטף עזה ובצפון".

<https://youtu.be/cO5LRyCP6sA>

כנס להשקתו של פרויקט ישראל 2.0 בהובלתם של פרופ' קובי מיכאל ואלמ במיל' פרופ' גבי סיבוני שהתקיים במכון משגב לביטחון לאומי. בכנס נשאו דברים ראש המכון, מאיר בן שבת, רא"ל במיל' ח"כ גדי איזנקוט וחלק מחוקרי המכון שלקחו חלק בפרויקט.

הצגת פרויקט ישראל 2.0

written by אל"מ במיל' פרופ' גבי סיבוני | 06.05.2025

אל"מ במיל' פרופ' גבי סיבוני ופרופ' קובי מיכאל מסבירים מהו פרויקט ישראל 2.0.

2 באפריל, 2025.

ישראל 2.0

written by פרופ' קובי מיכאל | 06.05.2025

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

מבוא

מיזם ישראל 2.0 נובע ממשמעותם המכוננת של אירועי שבת שמחת תורה, 7 באוקטובר 2023, שנצרכו בתודעה הלאומית הקולקטיבית הישראלית לשנות דור. מדינת ישראל שלאחר 7 באוקטובר כבר איננה אותה מדינה שהייתה עד אז, ולא תוכל לחזור להיות אותה מדינה שהייתה. האירועים ערערו באחת שורה ארוכה של הנחות יסוד ופרדיגמות היסטוריות שהיו נדבך לתפיסת הביטחון הלאומי. חלקן הגדול כבר אינו רלוונטי למציאות החדשה שאליה נקלעה מדינת ישראל, ואין בהן כדי לאפשר פיתוח כלים ורעיונות להבטחת קיומה, ביטחונה ושגשוגה של המדינה בתנאים החדשים שנוצרו. המיזם צופה פני עתיד ומבקש להתכתב עם שינויים ומגמות בעקבות מה שקרה.

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

מטרות המיזם

- (1) לבחון ולנסח את הנחות היסוד המעודכנות לתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל על בסיס ניתוח המציאות הגאו-אסטרטגית שהתפתחה בעקבות מתקפת 7 באוקטובר.
- (2) לאפיין את האתגרים המרכזיים ולמפות את הפערים שבין המצב הקיים למצב הרצוי בהתייחס להנחות היסוד המעודכנות.
- (3) לגבש המלצות למדיניות לצורך צמצום הפערים והתקדמות למימוש החזון של ישראל 2.0 בהתייחס להנחות היסוד המעודכנות.

הרעיון המארגן עדכון האתוס הלאומי

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

המסמך המלא

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

המלצות מרכזיות בישראל 2.0:

פרדיגמת שתי המדינות

פרדיגמת שתי המדינות החיות בשלום זו לצד זו איבדה את הרלוונטיות שלה בעת הזו, ואין לה משפט קיום בתנאים הקיימים בכלל, ובאלו שלאחר 7 באוקטובר בפרט. נכון יהיה לשקול מתן מענה לסוגיה הפלסטינית בשתי חלופות אפשריות:

- 1) מסגרת מולטילטרלית-אזורית, במסגרת הארכיטקטורה האזורית החדשה שתתעצב.
- 2) שלטון מקומי על בסיס גאוגרפי וזהותי/שבטי/חמולתי, כשהרשות הפלסטינית תפורק ותוחלף בשלטון פדרלי.

קרא עוד

ביטחון מדיניות, צבא ותפיסת ההפעלה

בפני הדרג הנבחר אין אמצעים לבקרה אפקטיבית על הפיקוד הבכיר של צה"ל ועל עבודת המטה שלו. יש לבנות שורת מנגנונים לשיפור האחריותיות של הדרג המבצעי, וכן לשנות את מנגנון ההדחה של ראשי ארגוני מערכת הביטחון. כך למשל, מוצע לחזק את מנגנון השימוע הפרלמנטרי הישראלי, ולאמץ חובת התייצבות ואמירת אמת עם סנקציה פלילית.

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

ביטחון פנים

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

כלכלה וקיימות ביטחונית

נדרש לאפשר לצריכה הפרטית לגדול, שבתורה תוריד את יוקר המחיה, ובמקביל גם לייעל ההוצאות הממשלתיות. די לשבור את המעגל הזה נדרשת מנהיגות שהעניין הכלכלי נמצא בראש מעייניה והיא מוכנה לשלם על כך מחירים פוליטיים ואישיים, יחד עם אומץ, ידע ויכולת ניהול לביצוע המהלכים השונים.

קרא עוד

משפט, משטר וביטחון לאומי

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

ישראל בזירה הבין-לאומית

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

יחסי ישראל ? ארה"ב

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

יחסי ישראל ? רוסיה

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

יחסי ישראל ? סין

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

יחסי ישראל ומרחב האינדו-פסיפיק

ישראל צריכה לשנות את גישה למרחב האינדו-פסיפיק, ולאמץ מדיניות רשמית כלפי המרחב שמכירה בחשיבותם של יחסי הגומלין בין האינדו-פסיפיק לבין המזרח התיכון. על ישראל לפעול באסיה במסגרת שיתופי פעולה בתחום הפיתוח הבר-קיימא, וכן בשביל לבלום מגמות אנטי-ישראליות ביבשת.

קרא עוד

יחסי ישראל ואירופה

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

האתגרים האזוריים של ישראל

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

יחסי ישראל ? קטר

יש להשיק קמפיין תקשורתי נרחב שיחשוף את פרצופה האמיתי של קטר כמדינה תומכת טרור, ויערער את תדמיתה כמדינה מוסלמית מתונה ומתווכת הגונה. מומלץ לקובעי מדיניות בישראל למקד את מאמצייהם גם בדרגים נמוכים בארצות הברית לחשיפת המניעים העומדים מאחורי מדיניות החוץ הקטרית וההשלכות הבעייתיות של השפעתה באקדמיה האמריקנית.

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

יחסי ישראל ? טורקיה

נכון תעשה ישראל אם תבהיר לטורקיה כי על המשך הענקת החסות לארגוני טרור, ובפרט לחמאס, לא תעבור עוד לסדר היום. חשוב שישראל תתעקש על נוכחות ואף הרחבה של פריסת הכוחות האמריקניים במשולש הגבולות סוריה-עיראק-ירדן. כך תוכל למנוע את התבססותם של אסלאמיסטים פרו-טורקיים וכוחות עוינים אחרים בירדן.

קרא עוד

שיח, אקדמיה ותקשורת

מומלץ לאמץ מדיניות של נייטרליות פוליטית במוסדות האקדמיים. עדיפות תינתן לאימוץ תקנות מתאימות בצורה וולונטרית כלומר, שהמוסדות האקדמיים יעשו זאת בעצמם ואם לא אז באמצעות חקיקה או תקנות. הזכות להביע עמדה בנושאים שעל סדר היום תישמר לכל אדם באופן פרטי, אולם לא כחלק מתפקידו האקדמי.

קרא עוד

ישראל 2.0

ISRAEL 2.0

המגזר החרדי

יש לבחון הקמת גרעינים חרדיים שיישלחו להתיישב בפריפריה ובגבולות כמסגרת אחידה של בני הקהילה החרדית בלבד. חברי הגרעינים יתגייסו לצבא, אך ישרתו רק במסגרת ההיאחזות, בהתאמה לאוכלוסייה החרדית ואורח חייה. הם יקימו יחדיו קהילה של צעירים שיעסקו גם בעבודת הבינוי וההתיישבות, אך במקביל יקפידו על אורח החיים התורני ולימוד התורה.

קרא עוד

המסמך המלא

מוזמנים לקרוא בקישור המצורף

קרא עוד

משטר ומשפט [?] אתחול מחדש לאור ה-7/10 ופתרונות אפשריים

06.05.2025 | ד"ר רפאל ביטון | written by

הכשלים שהביאו למתקפת 7 באוקטובר מחייבים את ישראל לשינוי של כמה מהגישות הבסיסיות שלה למשפט הבין-לאומי, וכן ליחסים שבין הדרג הממונה לדרג הנבחר.

כפסע לפני התהום

06.05.2025 | פרופ' גבי סיבוני | written by
כישלון המיגור של הפשיעה המאורגנת בחברה הערבית כאיום על הביטחון הלאומי של ישראל.

המהפכה במדיניות ההגנה הלאומית שגרמה לתבוסת צה"ל ב-7 באוקטובר

06.05.2025 | חנן שי | written by
ישראל נדרשת לשוב לחשיבה האסטרטגית שאפיינה אותה בקום המדינה, שעניינה ניהול
המלחמות מעבר לגבול ולא בתוך שטח המדינה.

שיח ישראל 2.0 ❓ כיצד לתקן?

06.05.2025 | עדי שורץ | written by
הגברת השקיפות והגיוון באקדמיה, צמצום החסמים וריבוי סוגי תוכן בתקשורת: המלצות לאיזון
ההטיה בשיח הציבורי.

פיקוח על מינוי אלופים ותפקידים בכירים בגופי הביטחון

06.05.2025 | written by אל"מ במיל' פרופ' גבי סיבוני

פתיח

מסמך זה נכתב במסגרת פרויקט ישראל 2.0, בהובלת פרופ' גבי סיבוני ופרופ' קובי מיכאל. לפרויקט יש שלושה שלבים עיקריים: בשלב ראשון יופצו מסמכים הממפים את עיקרי האתגרים והבעיות בנוגע לנושאים השונים המטופלים בפרויקט. בשלב השני יופצו מסמכים המציגים את ניתוח המשמעויות, ההמלצות והמענים לאותם נושאים. בשלב השלישי יגובש מסמך אינטגרטיבי לכלל הנושאים.

הקדמה

בדוח מבקר המדינה "תהליכי המינוי של הקצונה הבכירה בצה"ל" נותח בין היתר גם תהליך מינוי אלופים בצה"ל. [1] הדוח מצא כמה ממצאים בעייתיים. ממצאים אלה מצטרפים לתחושות גוברות בציבור לאחר אירועי ה-7 באוקטובר באשר לאיכות הקצונה הבכירה, למונוליות בתהליך המינוי ולעובדה שרוב האלופים בצה"ל מייצגים עמדות דומות וברוב המקרים מתיישרים עם עמדת הרמטכ"ל.

בדוח המבקר נקבע שהתהליך למינוי אלופים מתבסס על נוהג לא מובנה ולא מתועד. התהליך מושתת בעיקרו על משא ומתן בין הרמטכ"ל כממנה ובין שר הביטחון כמאשר. תהליך מינוי האלופים שונה גם מתהליך המינוי לתפקידים בכירים בשירות הציבורי ובתאגידים ציבוריים בכך שקודם לקבלת ההחלטה על מינויים אלה מתקיים תהליך מובנה וסדור, שבמסגרתו נותנות ועדות ציבוריות ייעוץ או חוות דעת לממשלת ישראל בקשר למינויים אלה.

עוד קובעת הביקורת שאין בידי שר הביטחון כגורם המאשר בסיס נתונים שיוכל לסייע לו בעת אישור המינויים, למעט פרטים בסיסיים על המועמדים שהם מקבלים מצה"ל. עוד נקבע בביקורת

כי הדיונים בין שר הביטחון לבין הרמטכ"ל אינם מתועדים, לכן לא ניתן לבדוק את הסיבות לאישור או לדחיית מועמדים. בנוסף, מקומו של ראש הממשלה [או הקבינט הביטחוני]2]] נפקד מהתהליך.

לצד ביקורת זו, מלחמת חרבות ברזל חשפה לציבור תופעה שבה לרוב המכריע של הקצונה הבכירה בצה"ל עמדות דומות מאוד, עד כדי אחדות דעים, תופעה שתוצאותיה בעייתיות עד הרסניות לצה"ל ולמדינת ישראל. תהליכי המינוי ללא כל בקרה אזרחית אפקטיבית הובילו לשכפול רעיוני של עיצוב תפיסת הפעלת הכוח ובניין הכוח, ולמעורבות הקצונה הבכירה בהיבטים שאינם מענייני הצבא. ברוב המקרים, קידומו של קצין בכיר שיחרוג מהשורות ייעצר, או שבמקרה הטוב הוא ימונה לתפקיד שאינו בליבה המבצעית של צה"ל.

המבקר מביא סדרה של המלצות, אולם אלה אינן נוגעות בליבת הצורך בפיקוח אזרחי על מינוי אלופים בצבא. אלא מתמקדות בעיקר במנגנונים הקיימים. נדמה שלאחר מתקפת ה-7 באוקטובר התבססו ההבנה וההסכמה בדבר ההכרח שבהידוק הפיקוח האזרחי ההדוק על צה"ל, ובכלל זה על מינוי הקצונה הבכירה.

לפיכך, במסמך זה נבקש לבחון היבטים הכרוכים במינוי בכירים בצה"ל ובגופי ביטחון אחרים. כך למשל מהות הצורך והסיבות לפיקוח אזרחי על מינוי בעלי תפקידים בצה"ל ובגופי הביטחון; מיפוי תפקידים בצה"ל ובגופי הביטחון המחייבים פיקוח אזרחי, ולבסוף הצעת מנגנון לפיקוח אזרחי על המינויים.

הצורך בפיקוח אזרחי על מינוי בעלי תפקידים בצה"ל ובגופי הביטחון

העדר פיקוח אזרחי מהותי או אפקטיבי על צה"ל יצר עם השנים בעיות רבות. ההנחה שמשרד הביטחון הינו גוף אזרחי המפקח על הצבא בשם הממשלה ומכוח חוק יסוד הצבא, ואכן זה היה צריך להיות מצב הדברים הנכון, אינה תואמת את המציאות הלכה למעשה. עם השנים התפתחה סימביוזה עמוקה בין משרד הביטחון לבין הצבא, כשברוב המקרים משרד הביטחון מייצג את הצבא בפני הממשלה ולא להפך. במאמר קודם שתיאר את הבעיות של מערכת הביטחון[3] נכתב שבפועל משרד הביטחון מתמקד בעיקר בלוגיסטיקה, בפרויקטים ובתעשיות ביטחוניות. המשרד כמעט אינו מצוי או מעורב בתפיסת הפעלת הכוח ותכנון בניין הכוח.

למעשה, אין בנמצא ולו גורם אזרחי אחד (לא הממשלה, לא משרד הביטחון ולא המל"ל) המנחה את צה"ל באופן מהותי ואפקטיבי לגבי תפיסת הפעולה, ובניין הכוח הנגזר ממנה. באופן הזה, הקצונה הבכירה אינה מאותגרת בשום צורה, ופועלת מכוח חשיבה קבוצתית לאור תפיסת הרמטכ"ל. דוגמה בולטת לכך היא תהליך שינוי תפיסת ההפעלה של צה"ל שגיבש הרמטכ"ל רב אלוף אביבי כוכבי. "תפיסת הניצחון" והתוכנית הרב-שנתית "תנופה" שנגזרה ממנה עברו בסדנאות המטה הכללי ללא התייחסות ביקורתית או מאתגרת של הקצונה הבכירה של צה"ל וללא כל מעורבות, אתגור או פיקוח אזרחי מהותי של הדרג המדיני, שסמך ידיו על תוכנית

הרמטכ"ל כלשונה. זאת אף על פי שתפיסה זו הייתה בניגוד גמור לתפישת ההפעלה שהוביל קודמו בתפקיד, שגם היא התקבלה על ידי הקצונה הבכירה באופן גורף, ואף על פי שלתוכנית היו השלכות רוחביות מרחיקות לכת על שורה של ממדים שהם מעבר לממד הצבאי ובשל כך השליכה גם על סדרי עדיפויות מדינתיים (להרחבה ראו הספר "תנופה ותורפה").[4]

דוגמה זו מעידה על העדר שיח מהותי, פתוח, מאתגר וכן בתוך הצבא ובין הדרג הצבאי לדרג המדיני; יש מי שיאמרו אף "התקרנפות" של אלופי צה"ל בשל הבנתם שעליהם ליישר קו שמא יבולע להם, וחולשה מובנית של הדרג המדיני בשיח עם הדרג הצבאי וביכולת לאתגר את החשיבה הצבאית. גם אם נניח שהעדר ביקורת מתוך הצבא מבטאת הסכמה רחבה ומרצון של הקצונה הבכירה לקבל את השינוי, הרי שלא ניתן יהיה להתעלם מן העובדה שפירושה של הסכמה מסוג זה היא בחזקת עדות לאחדות המחשבה בקרב קציני הצבא. כך או כך, הדברים חמורים ומחייבים שינוי.

מאחר שבסביבה רווית איומים, שבה לצבא ולמהלכים צבאיים חשיבות והשפעה החורגות מהממד הצבאי, נחיצותו העקרונית והמהותית של הפיקוח האזרחי גדולה עוד יותר בהשוואה למה שמקובל לראות ולהבין כנורמטיבי בדמוקרטיה שאינן מתפקדות בתנאי דחק אסטרטגי כדוגמת ישראל. חולשת הדרג האזרחי הופכת בתנאים אלו לכשל משילותי ומאפשרת מציאות שבה החשיבה הצבאית וסדרי עדיפויות של הדרג הצבאי מעצבים את סדר היום המדינתי בכל הנוגע לסדרי העדיפויות. המשמעות היא שהדרג האזרחי פועל בסד האילוצים הצבאי באופן המשבש את יכולתו להוביל את סדר היום החשוב והמועדף בראייתו. למעשה, מדובר במציאות שבה נשללת מהאזרחים היכולת האמיתית להשפיע על סדרי העדיפויות באמצעות הבחירה הדמוקרטית. המציאות שנוצרה ברבות השנים חייבת להשתנות בכלל, ובעקבות ה-7 באוקטובר במיוחד. במסגרת תהליך שידוד המערכות המדינתיות, מתחייבים התייחסות ומענה לחולשת הפיקוח האזרחי ומענים לחיזוקו הן ברמת הממשלה והמטה לביטחון לאומי שלצידה והן באמצעות הכנסת, כמי שמייצגת את הריבון [5] את העם.

תפקידים בצה"ל וגופי הביטחון המחייבים פיקוח אזרחי

להבנתנו, נכון יהיה שהפיקוח האזרחי על מינוי הקצונה הבכירה יופעל בשתי רמות או בשני ממדים. הראשון, מינוי לדרגת אלוף. מינוי זה מובא על ידי הרמטכ"ל לשר הביטחון ומחייב את אישורו. מאחר שמבקר המדינה כבר הצביע על בעייתיות במנגנון הקיים המתבסס על שיח שאינו שקוף בין הרמטכ"ל לשר הביטחון, שיח שהמבקר הגדיר כתהליך של משא ומתן בין הצדדים על משקל תן לי ואתן לך, הרי שיש לייצר מנגנון מהודק יותר של התהליך ברוח הצעות מבקר המדינה, כפי שיפורטו להלן.

הממד השני נוגע לפיקוח פרטני על בעלי תפקידים מסוימים במטה הכללי. מוצע לקיים פיקוח פרטני לגבי בעלי התפקידים הבאים: סגן הרמטכ"ל, מפקדי זרועות אוויר וים, שלושת מפקדי הפיקודים המרחביים, ראש אמ"ן, ראש אגף המבצעים וראש אגף אסטרטגי. תפקידים אלו הם

תפקידי ליבה שלהם השפעה מכרעת על גיבוש תפיסת הפעלת הכוח ובניינו. [5] אף ששאר תפקידי האלופים במטה הכללי חיוניים אף הם, הרי שלא מוצע להכפיף אותם לתהליכי הפיקוח הפרטני של הדרג האזרחי. לגישתנו, פיקוח דומה יש להשית גם על בכירים (מקבילים לדרגת אלוף) בשאר ארגוני הביטחון. יש לקבוע מיהם בעלי תפקידים שיידרשו לפיקוח אזרחי גם בארגונים האלה.

הצעת מנגנון לפיקוח אזרחי על המינויים

כאמור, מוצע לקיים את תהליך הפיקוח על מינויי הבכירים בשתי רמות או בשני ממדים: האחד למינוי אלופים בכלל, והאחר פרטני לפני מינוי לתפקידים ספציפיים. מבקר המדינה מציע לקיים תהליך בעל מתכונת מוגדרת ומעוגנת, תוך כדי שמירה על שיקול הדעת הרחב שיש בהקשר זה לרמטכ"ל ולשר הביטחון ועל יכולתם לתת מענה לתהליכי מינוי שיש בהם מצבים חריגים. להבנתו יש להרחיב את מעגל הפיקוח הזה מעבר לשר הביטחון ולכלול בו גם את ראש הממשלה ו/או את הקבינט הביטחוני, או גוף מצומצם יותר מטעמו ובהרשאתו. המבקר אף הציע זאת כשכתב שראוי להגדיר באופן ברור את מקומו של ראש הממשלה בתהליך מינוי האלופים.

באשר למינוי אלופים הרי שמוצע להעביר חומרי רקע על המועמדים לדרגת אלוף לראש הממשלה ו/או לקבינט הביטחוני ולקבע את תפקידו באופן שמינוי אלופים יחייב אישור של ראש הממשלה ו/או הקבינט הביטחוני ולא רק של שר הביטחון. במידת הצורך יוכל ראש הממשלה, כמי שעומד בראש הקבינט הביטחוני, להסתייע בוועדה מיעצת לצורך זה. יובהר שמסגרת התהליך האמור נוגעת רק להעלאה של קצין צה"ל לדרגת אלוף. הפסקה הבא מתייחסת למינויים לתפקידי ליבה בצה"ל.

לגבי המינוי לתפקידים כפי שתואר לעיל, ובאשר למינוי לתפקידים הבאים: סגן הרמטכ"ל, מפקדי זרועות אוויר וים, שלושת מפקדי הפיקודים המרחביים, ראש אמ"ן, ראש אגף המבצעים וראש אגף אסטרטגי, יתקיימו שני תהליכי שימוע חובה. האחד תהליך של הקבינט הביטחוני, והאחר תהליך של הכנסת באמצעות ועדת משנה מיוחדת למינויים של ועדת החוץ והביטחון. שימוע זה יאפשר לקבל תמונה טובה יותר של המועמד וגישתו המקצועית לתפקיד שאליו הוא ממונה. קיים תמיד סיכון בפוליטיזציה של תהליכי השימוע, אולם להבנתנו סיכון זה נסבל בהשוואה לסיכון הקיים של שכפול הקצונה הבכירה וקיבוע החשיבה הקבוצתית בצה"ל.

סיכום

במאמר זה ביקשנו לאתגר את המוסכמות ואת הנוהג הקיים בנוגע למינוי אלופים ככלל, ולמינוי בעלי תפקידי ליבה בצה"ל בפרט ובגופי הביטחון, במטרה להעשיר את השיח הציבורי בכל הנוגע למהות הפיקוח האזרחי על הצבא ועל המערכת הביטחונית בכללותה, וההכרח שבשיפורו בכלל, ובעקבות ה-7 באוקטובר בפרט.

חובה לשפר את הפיקוח האזרחי המהותי והאפקטיבי על הצבא ועל מערכת הביטחון. זאת לנוכח

תהליכי אינדוקטרינציה וסוציאליזציה עמוקים שהתרחשו בצה"ל בעשרות השנים האחרונות, תהליכים שגרמו לטיפוח או למיסוד של חשיבת יחד קבוצתית שהובילה לאחדות דעים בקרב רובה המכריע של הקצונה בצבא, ולדיכוי שיח ביקורתי ומאתגר בתוך הצבא ובעיקר ברמת המטה הכללי. נוסף לכך, שיפור הפיקוח האזרחי גם מתחייב לאור חולשת הדרג המדיני כפי שבאה לידי ביטוי במאפייני השיח שבין הדרגים ובהעדר אתגור אזרחי של החשיבה הצבאית. יתרה מכך, כאשר שני מרחבי השיח נעדרים חסר המתח המתחייב שבין השקפות שונות, במובן של "אין סכין מתחדדת אלא בירך של חברתה".

מאמר זה מתמקד ברמה העקרונית של חולשת הפיקוח האזרחי כפי שהיא באה לידי ביטוי בתהליכי מינוי אלופים ובכירים בארגוני הביטחון לתפקידי הליבה, תוך התייחסות לחולשת הפיקוח האזרחי. שידוד המערכות המתחייב במדינה לאור אירועי ה-7 באוקטובר יחייב ניתוח עומק של הדברים ויצירה של מנגנונים קונקרטיים, ובחלק מהמקרים אף חקיקה מתאימה לצורך כך. כך גם בהקשר של פומביות התהליך. יש לבחון את המתח שבין הצורך בשקיפות לציבור לבין היבטים של ביטחון המדינה כדי שלא "נשפוך את התינוק עם המים".

פיקוח אזרחי מהותי ואפקטיבי על הצבא ועל מערכת הביטחון הינו צו השעה, וכנגזרת מפיקוח זה עולה גם פיקוח אזרחי על מינוי בכירים בצה"ל. נדמה שהתקופה שבה יכול היה כל רמטכ"ל לעצב את המטה הכללי כרצונו ובצלמו אינה יכולה לשוב עוד וכך, כמובן, כך גם בהתייחס לשאר ארגוני הביטחון של המדינה.

[1] דוח מבקר המדינה, **תהליכי המינוי של הקצונה הבכירה בצה"ל**, ירושלים, אלול התש"ע, אוגוסט 2010.

[2] התוספת של המחברים.

[3] גבי סיבוני, **אתגרי הביטחון של ישראל לאור אירועי שמחת תורה**, מכון משגב, 25.5.2024.

[4] עפרה בן ישי, יגיל לוי, רינת משה (עורכים), **תנופה ותורפה** **קריאות חברתיות בדוקטרינה הצבאית של ישראל**, פרדס הוצאה לאור, פברואר 2024.

[5] ניתן לחשוב גם על הוספת מפקד זרוע היבשה לרשימה זו, אולם נדמה שפעולתו של זה הינה תוצאתית לתפיסות המתגבשות על ידי אחרים במטה הכללי.

הגיע הזמן לאמץ אסטרטגיה למרחב האינדו- פסיפיק

06.05.2025 | יוסף רוזן | written by

הרחבת והעמקת הקשרים של ישראל עם מדינות האזור יכולה להגדיל את רווחיה בזירה הבינלאומית, וגם לחזק את נכסיותה לארה"ב.